

LADISLAV SOLDÁN

LIDOVÉ NOVINY

K nenapsané kapitole z dějin české žurnalistiky

Roku 1943, v předmluvě k „výběru“ z Večerních lidových novin, vycházejících jako součást Lidových novin v letech 1911—1914, a zároveň k výboru ze soudniček Rudolfa Těsnohlídka, napsal Bedřich Slavík, pořadatel celého svazku *Padesátka Lidových novin*: „[...] teprve Arnošt Heinrich vytvořil z Lidových novin deník evropské úrovně. Postavil moravský list bezvýhradně do služeb lidových vrstev, aby je vedl a vychovával.“ Také další Slavíkovy charakteristiky, například zdůraznění toho, jak Heinrich budoval Lidové noviny ve spolupráci s uměleckými osobnostmi a odbornými spolupracovníky, že Lidovky — jak se jim běžně říkalo — stavěly vždy „kulturu do první řady“, v podstatě odpovídají tomu, co se o Lidových novinách mohlo konstatovat již v 30. letech, době jejich největšího rozmachu, a co se koneckonců při jejich hodnocení může uplatnit i dnes. Pochopitelně poté, až jsme přestali být poučováni, že Karel Čapek, jeden z kmenových přispěvatelů hlavně kulturní rubriky Lidových novin i jejich redaktor, je buržoazním autorem, a až začal být naopak akcentován jeho podíl na boji proti fašismu a význam pro českou a světovou literaturu. Abychom však byli objektivní: Právě v Čapkových příspěvcích do Lidových novin — v posmrtných výběrech ovšem nepublikovaných — objevovaly se četné protikomunistické narážky, ba přímo výpady.¹ Na závěr k Slavíkově chvále Lidových novin uveďme jeho snad trochu vzletnou a re-

¹ Literatura o Lidových novinách bývá „skryta“ v pracích věnovaných především spisovatelům, kteří byli buď v Lidovkách zaměstnáni, anebo do nich intenzivně přispívali. Je tomu tak i v případě Karla Čapka a jeho staršího bratra Josefa, který v Lidových novinách působil i jako výtvarník, dále hlavně Eduarda Basse (třebaže dosud chybí monografie o Bassovi novináři), Bedřicha Golombka, Jiřího Mahena, Edmonda Konráda, Josefa Kopty, Karla Poláčka, Rudolfa Těsnohlídka, Edvarda Valenty i u dalších (z těch, kteří nebyli v Lidových novinách přímo zaměstnáni, uveďme Arna Nováka, Otokara Fischera a muzikologa Graciána Černušáka). Jde tedy vesměs o spisovatele a zároveň novináře. Méně pozornost je věnována těm z redaktorů, kteří neměli spisovatelské ambice a patří „jen“ do dějin žurnalistiky. To je také případ Arnošta Heinricha, Františka Šelepky i K. Z. Klímy, jestliže uvedeme jenom ty, o nichž jsou v textu našeho příspěvku aspoň zmínky.

gionalistickému citění i přesvědčení poplatnou větu o vysoké úrovni Lidovek, která „roste z moravských kořenů“, zraje však pod evropským nebem a plody přináší českému člověku“. A naposled Slavík: „V tom spočíval smysl i úspěch Heinrichova zdravého regionalismu, který neznal větší občanské ctnosti, než byla služba národu, zvyšování jeho kulturní úrovně.“² Zvláště termín „zdravý regionalismus“ žádá si vysvětlení. Heinrichovi totiž maximálně vyhovovalo, že Lidové noviny jsou mimo hlavní město, centrum české politiky i kultury, že jsou deníkem brněnským. Například v jeho dosud nepublikované korespondenci s Eduardem Bassem z let 1912—1932 najdeme zajímavé doklady o Heinrichových názorech po vzniku buržoazní Československé republiky. Nechybějí tu — i když jen v narážkách — ani averze vůči pražskému centralistickému velikášství prvních popřevratových let a poté vůči období, jež následovalo: takovýto „centralismus“ je neprozíravý, ve svých důsledcích „vede k malosti“. Zdá se, že také zde je nutno hledat kořeny „nezávislosti“ Lidových novin.³

Začteme-li se do knihy fejetonů Bedřicha Golombka *Dnes a zítra*, vydané rovněž za tzv. protektorátu k „padesátce“ Lidových novin, z níž dnes vystupuje do popředí memoáristický význam autorova podání historie Lidovek, spolu s tím však přece jen i jistá gloriola, jíž jsou obestřeny, najdeme četné postřehy, jež souznějí s tím, co bylo citováno ze Slavíka.⁴ Je ironií historie, že Lidové noviny končily existenci nedlouho po své padesátce, slavené právem, byť snad ne příliš okázale již vzhledem k protektorátním poměrům. Jen pro pořádek připomeňme fakta notoricky známá, jak je prezentují příručky: Lidové noviny založil JUDr. Adolf Stránský v roce 1893 (první číslo vyšlo 16. prosince); tehdy šlo o pokračování svobodomyšlných Moravských listů, jež začaly být tištěny v Brně teprve nedávno předtím — roku 1889. Třiapadesát ročníků Lidových novin vycházelo v letech 1893—1945, pak našly Lidovky načas pokračování ve Svobodných novinách (novým názvem měl být vyjádřen také odstup od určité míry diskreditace listu za okupace), od května 1948 se vracejí k původnímu pojmenování, avšak při reorganizaci tisku ve státě budujícím socialismus přestaly od února 1952 být vydávány jako deník, a tak vlastně zanikly. Pod jejich číslem v registraci periodik pak do roku 1967 vycházel týdeník Literární noviny; ale to už je jiná kapitola z dějin české žurnalistiky.

Jestliže Lidové noviny zprvu sloužily v podstatě mladočeské politice lidové strany na Moravě, zvláště po příchodu A. Heinricha do redakce v roce 1904 a po jeho jmenování šéfredaktorem staly se postupně listem nezávislým. V politických strukturách své doby však přece jenom roli sehrávaly; vždyť úplná politická nezávislost se dala realizovat jen stěží a mohla být také jenom proklamována, třebaže nikoli Heinrichem, jako spíše majitelem Lidovek. Konečně nutno přihlídnout i k tomu, že jiné politické i kulturní zájmy vystupovaly

² Část korespondence Heinrich—Bass je v archívu Lidových novin; část je v Památníku národního písemnictví. Srov. Státní oblastní archív Brno, G 426, fascikly 90 (Heinrich), 101 (Šelepá).

³ Slavík, B.: *Arnošt Heinrich*. In: *Padesátka Lidových novin. Výběr z „večerů“ Lidových novin (1911—1914) a ze soudniček Rudolfa Těsnohlídka*. Brno, Lidové noviny 1943 (vyšlo jako 3. svazek 7. ročníku Knihovny Lidových novin), s. 8, 9, 10.

⁴ Srov. Golombek, B.: *Dnes a zítra. K padesátce Lidových novin*. Brno, Lidové noviny 1944 (vyšlo jako 6. svazek 8. ročníku Knihovny Lidových novin).

do popředí v Lidových novinách ještě za rakouského mocnářství a jiné pak po vzniku Československa. Nelze například popřít skutečnost, že od roku 1918 patřily Lidové noviny k listům liberalisticko-demokratickým, rozuměj tedy proburžoazním; nijak nestály proti politice T. G. Masaryka a později Eduarda Beneše, naopak svým způsobem — z pozice středu a snad i nezávislosti — ji podporovaly. Listu se údajně dostávalo dotace (materiální i duchovní) přímo z hradních kruhů.

K vývoji Lidovek dlužno připomenout také to, že na počátku republiky vycházely v Brně jako jediný český list dvakrát denně, ráno a večer, a že jen krátce — v letech 1925—1928 — se prohlásily orgánem Národní strany práce, založené jejich majitelem JUDr. Jaroslavem Stránským, synem zakladatele listu, a údajně zastávající zájmy maloburžoazní inteligence. Především významný komunistický žurnalista Vojtěch Dolejší zdůrazňuje ve své knize *Noviny a novináři*, že zásluhou Stránského měl politický obsah Lidovek přes zdánlivou objektivitu a nestrannost „vždy nesporné zaměření“ (rozuměj nejen buržoazně demokratické, nýbrž přímo „hradní“). Dolejší dokonce tvrdí, že se vlastně na stránkách listu, usilujícícího získat především inteligenci, ale spolu s tím i lidové vrstvy, vypracovávala „linie buržoazní politiky, její strategie a taktika“. Že tedy šlo o objektivitu pouze zdánlivou, pro čtenáře vlastně „hranou“. Tuto problematiku nelze však vidět zjednodušeně. Jestliže především vedení listu dovedlo v naznačeném směru — leckdy i prostřednictvím Heinrichovým — působit na práci redakce, ne vždy se podle dané „linie“ podařilo ovlivnit anebo snad dokonce „zmanipulovat“ rozsáhlou škálu osobností různého politického zaměření z oblasti kultury, které do listu přispívaly. Jejich články totiž výrazně dotvářely charakter nejen kulturní rubriky, nýbrž vůbec prezentaci kultury v Lidových novinách — a podíl Lidových novin na meziválečné kultuře je hlavním předmětem našeho zájmu. K možnostem a stylu práce redakce ještě dodejme, že také ona byla značně politicky nesourodá; pracovali v ní novináři — obrazně řečeno — různého politického vyznání, což dále konstatuje i Dolejší. Kromě toho jak v Heinrichově korespondenci s Bassem, tak také v pozůstalosti Františka Šelepy, deponované v brněnském Státním archivu, najdeme svědectví o tom, že Heinrich v mnohém se Stránským nesouhlasil.⁵ Po vzniku národní strany práce dokonce odešel z šéfredaktorského místa a řídil v Praze deník vycházející pod názvem *Tribuna*. Když *Tribuna* zanikla a Stránský přešel na pozice národních socialistů, Heinrich se od počátku roku 1930 na vedoucí místo v Lidovkách vrátil.

Problematika vývoje politického profilu listu s jeho novinářskou tvářností za mnoho let zraní tvoří námět bezesporu velké — a dosud nenapsané — kapitoly z dějin české žurnalistiky. Tu je možno v tomto příspěvku jenom otevřít — s poukázáním na všechno, co již bylo přece jen vyřčeno, v poslední době třeba v souvislosti se zájmem literárních historiků i editorů o novinářské dílo R. Těsnohlídka, v neposlední řadě s odkazem na publikace Jaromíra Kubíčka a jeho spolupracovníků z dějin moravské žurnalistiky, byť zaměřené především bibliograficky. Například Josef Hrabák, autor monografie o Těsnohlídkovi, konstatuje: „Heinrichovi se podařilo vytvořit z Lidových novin tis-

⁵ Dolejší, V.: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek*. Praha, Nakladatelství politické literatury 1963, srov. hlavně s. 94—103, 302—310, citovaná místa s. 96, 98, 101. Viz též poznámku 1.

kový orgán, který neměl na Moravě obdoby a překonával svou vysokou úroveň většinu denního tisku pražského.⁶ Budoucí důkladný historik ovšem nesmí přehlédnout hlavně to, co se v Lidovkách objevilo „o nich samých“, především v jubilejních ročnících, v nichž vyšly příspěvky memoáristické i historizující: Roku 1903, na prahu druhého desetiletí jejich existence; v roce 1927, kdy slavily čtvrtstoletí; po čtyřiceti letech (1933) a v ročníku 1942, k blížícímu se půlstoletí od vydání prvního čísla. K tomuto jubileu publikoval K. Z. Klíma dokonce celý seriál článků.⁷

Jistý vskok do historie Lidových novin však bude záhodno podniknout — do období, kdy se uzavírá éra jejich bezpochyby nejvýznamnějšího, „všemocného“ šéfredaktora Heinricha, i když šlo o osobnost hodnocenou rozporně. Na Heinrichovo místo nastoupil po jeho smrti v roce 1933 Eduard Bass. Skutečnost, že Heinrichovu pozici zaujal Pražan, spisovatel i žurnalista po celý svůj život s hlavním městem nedílně spjatý, je významná sama o sobě. K tomu zase připomeňme několik věcí sdostatek známých. Také po roce 1918 se Lidové noviny tiskly v Brně, patřily ke kmenovým listům brněnským a majitelem byla nadále rodina Stránských. J. Stránský vlastnil od roku 1928 také tiskárnu zvanou Polygrafia, což vedlo k tomu, že i Lidovky ještě ve větší míře než dosud byly prostředkem hospodářského podnikání onoho typu, které lze v daných podmínkách nazvat snad i bačovským, třebaže nedosahovalo míry podnikání melantrišského. Rovněž v důsledku těchto změn stále více stoupal význam jejich pražské redakce, v níž se Bass stal redaktorem od roku 1921.⁸ Od roku 1927 začaly být dokonce řízeny z Prahy, kde měly do té doby samostatnou redakci, vedle hlavní — brněnské. Zčásti to snad souviselo se zvýšenou politickou aktivitou Stránského, který převedl „svoji“ národní stranu práce do strany národně socialistické a stal se za ni (od roku 1929) i poslancem. Tím byl ovšem i předtím, do roku 1921 za národní demokratickou stranu. K politickému profilu Stránského dodejme jenom to, že se nakonec stal významnou osobností v národně socialistické straně a typickým mužem „dvojího exilu“: Slouží mu ke cti, že emigroval před hitlerovským fašismem na samém

⁶ V rámci fundamentálního přehledu vývoje brněnských novin a časopisů nejobsáhleji pojednává o Lidových novinách, zvláště o politickém vývoji listu od roku 1918, autorská dvojice Jaromír Kubíček—Zdeněk Šimeček v práci *Brněnské noviny a časopisy od doby nejstarší až do roku 1975*. Brno 1976 (vydaly Univerzitní knihovna a Archiv města Brna ve spolupráci s Muzejním spolkem jako 3. svazek edice Bibliografie a prameny k vývoji Moravy a 2. svazek Bibliografie města Brna - Brněnské noviny a časopisy). Dále srov. Kubíček, J.: *Český politický tisk na Moravě a ve Slezsku v letech 1918–1938*. Brno, Blok 1982, s. 194. Srov. Hrabák, J.: *Rudolf Těsnohládek*. Edice Odkazy pokrokových osobností naší minulosti, Praha, Melantrich 1982, s. 38–39.

⁷ Srov. mimo jiné nepodepsané články *Na prahu druhého desetiletí* a *K novému desetiletí*. Lidové noviny, 10, 1903, č. 1, 1. 1., s. 1 a s. 4; *Lidové noviny zahájily dnes 25. ročník*. LN, 25, 1917, č. 1, 2. 1., s. 1; Heinrich, A.: *Po čtyřiceti letech*. LN, 41, 1933, č. 1, 1. 1., s. 1; Valenta, E.: *Lidové noviny*, tamtéž, s. 48, dále zde na s. 33 vyšly ukázky různých záhlaví listu (celé rozšířené jubilejní číslo mělo 72 stran). Srov. Klíma, K. Z.: *Padesátý*. LN, 50, 1942, č. 1, 1. 1., dále v tomtéž ročníku v různých číslech sudých i lichých od č. 57 (1. 2.) až do č. 363 (19. 7.), celkem v pětadvaceti číslech.

⁸ Srov. heslo *Lidové noviny* (Ottův slovník naučný nové doby III/2, 1935, s. 1197): „Lidové noviny, politický nezávislý deník, vycházející dvakrát denně v Brně, s hlavní redakcí v Praze [...]“ Zde — a v uvedených již publikacích — výčet dalších redaktorů a spolupracovníků Lidových novin.

konci buržoazní republiky; byl dokonce ministrem spravedlnosti londýnské vlády. Významné místo ve vládě zaujímal i po osvobození. Avšak jako jeden z iniciátorů protilidového puče v únoru 1948 odešel do emigrace podruhé.

Z Bassovy bohaté a různorodé přispěvatelské i redaktorské činnosti v Lidových novinách uveďme, že od roku 1926 byl v pražské části listu autorem tzv. týdenních rozhásků, které vycházely v sobotním odpoledníku; brněnské rozhásky psal další z významných redaktorů Lidových novin Těsnohlídek — byť jen krátce do své smrti (1928). Čím byl motivován Bassův vstup do Lidových novin? Patřilo k dobrým zvyklostem Lidovek získávat přední spolupracovníky i redaktory z kruhů spisovatelských a odborných jak v Brně, tak v Praze; pražská redakce zase úzce spolupracovala s „hlavní“ brněnskou. Dlužno však dodat, že o přispěvatelské zázemí se vedení listu i redakce staraly i mimo Brno a Prahu. Vždyť Lidové noviny měly zastoupení ve všech větších městech tehdejší Republiky československé, filiálky pak v Bratislavě, Moravské Ostravě, Košicích a Užhorodu a pochopitelně zpravodaje v mnoha hlavních městech Evropy. Například pařížským zpravodajem byl po dlouhá léta Richard Weiner. Právě v Paříži měl Weiner nejdůležitější ze svých nemnoha literárních přátel. Díky francouzskému kulturnímu klimatu — spolu s tím pochopitelně rovněž díky jiným vlivům — formovala se jeho výlučná básnická tvorba. Je dnes známa víc než Weinerovy práce novinářské, jež by si ovšem také zasloužily pozornosti. Vždyť Weiner byl skvělý třeba i ve svém postižení a dokonce i odhadu cest kulturně politických proměn Evropy.

Naznačený trend způsobu řízení, organizace a rozvoje Lidových novin vůbec nebyl proti Bassovým zásadám, spíš naopak. A co je hlavní: Existenci Lidových novin, jediného ústředního deníku vycházejícího v Brně, tohoto listu vpravdě evropských parametrů (v tom lze souhlasit se Slavíkem a Hrabákem i přes výhrady Dolejšího), je možno charakterizovat jako příklad meziválečné symbiózy dvou center české kultury, Prahy a Brna. Vůbec již nelze zůstat jenom u konstatování, že v zájmu toho, aby bylo ranní vydání v Brně vytištěných Lidových novin co nejrychleji dopraveno z brněnské ústředny do Prahy, zakoupilo vedení listu vlastní železniční drezínu jen k těmto účelům. . . Neboť Lidovky se rovným dílem „dělaly“ — nebojme se užít tohoto jednoduchého slovesa — v Brně i v Praze. Tato „dělba“ byla bezpochyby kolísavá — jednou převážil vliv té, jindy zas oné redakce, jejich osobnosti, existovaly i třenic. Avšak podobných příkladů žurnalistické a spolu s tím i kulturní spolupráce dvou měst nelze u nás najít mnoho. Tato plodná spojitost po Bassově nástupu na vedoucí místo nijak neochabla ani se těžiště listu nepřeneslo do Prahy. Sice místy jen okrajové, avšak v mnohém zajímavé svědectví o vztazích mezi pražskou a brněnskou redakcí i další fakta ze zákulisí Lidovek — pochopitelně kromě jiného — přináší soubor materiálů vydaný nedávno z Bassovy pozůstalosti pod názvem *Moje kronika*.⁹ Kniha je sestavena z Bassových deníkových záznamů osobních i rodinných (Naše kronika z let 1902—1938), obsahuje však i rané verše, kuplety, literární i dramatické náměty, anekdoty a spolu s tím také Bassovy zápisy do redakční knihy Lidových novin i korespondenci, která se Lidovek týká. Pouze připomínáme, že Bassova pozůstalost je uložena v praž-

⁹ Bass, E.: *Moje kronika*. Edice Vzpomínky a korespondence. Praha, Československý spisovatel 1985 (uspořádaly, edičně připravily, úvodem a vysvětlivkami i obrazovým materiálem opatřily Marie Krulichová a Milena Vinařová).

ském Památníku národního písemnictví a že editorky Marie Krulichová a Milena Vinařová čerpaly rovněž z připomenutého již archívu Lidových novin, který je vlastnictvím Státního oblastního archívu v Brně.¹⁰

Obecně lze říci, že Bass se prostřednictvím zápisů do redakční knihy — tzv. cancbuchu, jak ji novinářským žargonem trefně jmenuje Golomek — prezentoval jako skvělý organizátor, novinář plný činorodosti, vtipu a nápadů. Bass přitom v Heinrichových plánech nejen pokračoval, ale svým způsobem je dovtvářel a zároveň vytyčoval nové cíle (například pokud šlo o nové rubriky, celkovou skladbu čísla, mutace atd.). Dodejme k tomu, že podle Dolejšího ovlivnil Bass obsah Lidovek, na rozdíl od Heinricha, natož pak Ferdinanda Peroutky (třebaže ten nikdy nebyl jejich šéfredaktorem), „spíše v pozitivním“ směru.¹¹ Publikované materiály nás seznamují s Bassovou činností v Lidových novinách od začátků až do konce. Konce smutného, neboť Bass z šéfredaktorského místa chtěl odejít již v průběhu roku 1937, pro Československo tak kritického a vrcholícího mnichovskou zradou, tedy ještě dříve, než jako demokraticky smýšlející novinář a spisovatel-antifašista, jak se to konkrétně projevilo v jeho aktivitě na obranu španělské demokracie, mohl se stát pro mnichovskou tzv. druhou republiku nepohodlný. Nepracoval tedy ve funkci šéfredaktora až do roku 1942, jak uvádí ještě třeba i Slovník českých spisovatelů z roku 1946; sám Bass konstatoval v dopise, že od roku 1940 není redaktorem žádné rubriky Lidovek a od 1. července 1941 není vůbec redaktorem, nýbrž jen přispěvatelem.¹²

¹⁰ Ve Státním oblastním archívu v Brně (bývalý Zemský archív) je větší část bývalého archívu Lidových novin z let 1912–1952 deponována pod číslem G 426, fascikly 1–142; soupis obsahu pořídil V. Pletka (1953). Jde o jediný zachovaný redakční archív v Brně. Je doplněn o pozůstalost Františka Šelepky, obsahující korespondenci s přispěvateli z meziválečného období, dále Šelepovy zápisníky, výstřížky atd. V archívu Lidových novin byly původně uloženy osobní materiály zaměstnanců a redaktorů Lidových novin, spisy týkající se rodiny majitelů, správní spisy (fascikly 1–85), korespondence většinou s přispěvateli, ale také jiná — redaktorská, správní atd. — se zbytky výstřížkového archívu, který ke svým účelům převzala redakce Literárních novin (fascikly 86–108), dále asi 6.300 autorských štočků, otiskovaných v Lidových novinách; z toho více než poloviňa štočků je od Ondřeje Sekory, jenž se v listě nejvíc podílel na tradici humorné novinové kresby (fascikly 109–142). Některé písemnosti týkající se spisovatelů byly však z brněnského Státního archívu přemístěny do pražského Památníku národního písemnictví.

¹¹ Dolejší, V.: *Noviny a novináři*, I. c., s. 99.

¹² Srov. Bass, E.: *Z dopisu Jaromíru Johnovi 28. srpna 1941*. In: *Moje kronika*, I. c., s. 275. Bass ve svých rozhláscích satirou a humorem reagoval na dění doma i ve světě. Bral si v nich na mušku například hitlerovský režim v Německu, domácí henleinovské hnutí i české fašisty, většinou však jen v narážkách. Nejostřeji odsoudil tažení generála Franca proti demokracii v letech občanské války ve Španělsku (1936–1939). Verše tohoto Bassova rozhlásku z odpoledních Lidových novin 4. června 1938 srovnával Julius Fučík v článku v Tvorbě (č. 23, 10. 6.) s profrankistickým „básnickým“ projevem Jaroslava Durycha a napsal o Bassovi tato výstižná slova: „A kdo je Eduard Bass? Novinář s citlivou duší, naprosto ne revolucionář, spíše člověk, který často i ve chvílích rozhodných dával přednost osobní pohodě před povinností boje, ale najednou cítí, jak byl spáchán atentát na celé lidství, jak byl by pokrocem jeho charakter, kdyby ještě měl [...]“ Srov. Fučík, J.: *I naše historie*; knižně in: *Stati o literatuře*. Literární kritiky, polemiky a studie (Dílo J. Fučíka sv. 6, uspořádali Gusta Fučíková a Ladislav Štoll), Praha, Svoboda 1951, s. 287–290, citované místo na s. 289. Dodejme, že v čele čísla Tvorby, v němž byl Fučíkův článek otištěn, byl uveřejněn Bassův připomenutý rozhlásek.

K osvětlení Bassova odchodu z šéfredaktorského místa přispívá pohled do zákulisí Lidových novin, zprostředkovaný jedním ze zápisníků Františka Šelepy. Šelepa si po léta do malých diářů zaznamenával nejdůležitější novinky o politické situaci a hlavně z dění v Lidových novinách — v roce 1938 to například bylo 30 zápisů. K datu 28. května poznamenal, že Bass napsal Jarovi (Stránskému) „výpověď“. „Pro otázky šefování v Brně“ (v závorce uvedeno „Herben“) a „rozpory s vedením listu“. Třicátého května konstatoval Šelepa, že Stránský Bassovu výpověď „přijal a sám se ujme místa“, ale „žádá Basse, aby zůstal v Lidových novinách“. Další zápis týkající se této problematiky je z 21. června (uvádíme přesné znění): „B. vedoucí red. v Praze a vedoucí politický red., beletrie v Brně (Herb?), básně B., kursivy v Brně [podtrhl F. Šelepa].“ A konečně 22. listopadu poznamenal Šelepa: „Bass oznámil, že šéfem byl jmenován Klíma od 1/1 39. Bass zůstane ve volnějším poměru.“ K Šelepovým zápisníkům poznamenejme, že jsou zajímavou, byť mozaikovitou výpovědí o situaci ve vedení Lidovek za těžkých politických i kulturních poměrů pohnutého roku 1938. Konkrétně den oznámení důsledků mnichovského diktátu a jeho přijetí československou vládou označil Šelepa za „černý pátek“ a přidal k tomu i výrok nejvyššího šéfa, majitele listu: „Už jsme domasarykovali, dobenešovali, doripkovali.“¹³

Problematika vývoje, vlastně degradace Lidových novin za tzv. druhé republiky a po 15. březnu 1939, za tzv. protektorátu, je jistě neméně zajímavá než jejich růst meziválečný. Stejně jako všechny český tisk, který nebyl zastaven, také Lidovky vstoupily do těžkých měsíců, ba roků. Za protektorátních let nabývala pražská redakce dále na významu; list sám přitom patřil k periodikům vycházejícím po celou dobu okupace a vyvíjel se v podstatě tak jako všechny český tisk, který v té době mohl vycházet. To samo o sobě svědčí o jeho jisté konformnosti; vždyť jiná periodika nepřechkala dobu heydrichiády. Zvláště neblaze zapůsobil proklamativní článek nejmladšího z generace majitelů Lidovek, syna Jaroslava Stránského Jana (psal pod pseudonymem Petr Bílý), který pod dojmem mnichovského diktátu, po zradě západních spojenců, uveřejnil článek s výrokem „nemůžeme-li zpívat s anděly, budeme výt s vlky“; což lze vyložit i jako výzvu ke kolaboraci. Přesto však lze říci, že i za těchto podmínek usilovala redakce, aby kulturní rubrika měla svou váhu a vyhnula se přímé kolaboraci; toho však bylo těžší možno dosáhnout — hlavně v politické části Lidovek. V podmínkách poroby, kdy více než bývalá politická příslušnost rozhodovaly osobní postoje, podíleli se ostatně někteří redaktori Lidových novin na ilegálním odboji proti okupantům anebo zahynuli v koncentračních táborech; mezi zatčenými byl i F. Šelepa, z koncentračního tábora se nevrátil K. Z. Klíma. Na druhé straně jejich nástupce na šéfredaktorském místě Leopold Zeman patřil spolu s několika dalšími redaktory mezi nacistické přísluhovače, třebaže i mezi nimi nutno diferencovat a rozeznávat různou míru viny. . .¹⁴

Slavík a hlavně Golombek nebo o něco později Edvard Valenta (ve své knize

¹³ Srov. SOA Brno, G 426, fascikl 103 (zápisníky z pozůstalosti F. Šelepy).

¹⁴ K problematice podílu novinářů na odbojové činnosti proti nacismu a na druhé straně novinářské kolaborace, jakož i vůbec o „proradném tisku ve službách okupantů“ srov. příslušné kapitoly z citované knihy V. Dolejšího. Ani on ovšem k těmto složitým otázkám neřekl poslední slovo.

vzpomínek) se často zmiňují o „novinářích z rodu Lidovkářů“, o „duchu Lidových novin“ atd.¹⁵ Tato vyznání jsou svědectvím o silném pocitu sounáležitosti obou posledně jmenovaných, ale i většina z celé plejády významných i méně významných redaktorů s jejich listem, hrdosti nad tím, že se mohli podílet na práci v novinách špičkové úrovně, s velkými cíli. Svým způsobem to byla hrdost oprávněná; leč mohla vést i k „elitářství“, k jakémusi „kultu“ Lidových novin, což redaktorům přisuzuje Dolejší.¹⁶ Z mnoha těch, kteří byli jenom v Brně v Lidových novinách zaměstnáni, uveďme zase jen pro informaci, bez bližší charakteristiky, že za brněnskou redakci v meziválečných letech postupně odpovídali Bohuslav Štěchovský, Arnošt Heinrich, několikrát František Šelep (podle Golombka jeden z nejschopnějších technických redaktorů), Pavel Váša (známý též jako jazykovědec) a po roce 1936 také Jaroslav Rejzek.

Bassovi čínorodá atmosféra Lidovek bezpochyby vyhovovala, brzy se s ní ztotožnil. Neznamená to ovšem, že by nedovedl vyslovit četné připomínky. konstruktivní návrhy ve snaze ještě leccos zlepšit. V roce 1933 Heinrichovi napsal: „Jedna ze zásad, na které mi nesmírně záleží: Když Lidové noviny něco dělají, má to být paráda a všichni ostatní se od nás mají učit.“¹⁷ Jako satirik a humorista přispíval Bass od začátku své práce v Lidových novinách k naplňování cíle vytyčovaného Heinrichem, aby Lidové noviny jakožto deník s posláním především dokonalého, pohotového zpravodajství neopomíjely být „listem dobré pohody“. Také dále nechť mluví Bass, byť zdánlivě „o jiném“: „[...] ten pravý úspěch se dostaví tak bezpečně jako u každé poctivé a dobře udělané práce,“ napsal v dopise dr. Desideriovi (vlastním jménem Hugo Boettingrovi), jednomu z významných výtvarníků, spolupracovníků Lidovek.¹⁸ O tom, jak Bass svoje krédo realizoval a naplňoval právě v Lidových novinách, přesvědčují nás — pochopitelně kromě mnoha ročníků novin samých — rovněž jeho iniciativní návrhy Heinrichovi, dále dr. Šelepovi, redaktorům Ivanu Herbenovi (synu Jana Herbena) a K. Z. Klímovi i dalším kolegům — podřízeným i nadřízeným, jakož i spolupracovníkům listu. Za Bassova šéfredaktorování patřily Lidové noviny, které již předtím měly velký odbyt, k nejrozšířenějším československým deníkům a ve druhé polovině 30. let vycházely denně dokonce až v šesti mutacích. Bass ovšem dovedl být kritický také směrem do vlastních řad. Tak v dopise K. Z. Klímovi roku 1928 vznesl přímo „protest proti nynější linii listu“ — nespokojen s „těžkokyselým passéismem“, který podle něho vládne v knižní kritice.¹⁹

V zájmu Lidovek byl nový šéfredaktor, již předtím významný člen pražské redakce, ochoten po velikonocích 1934 do Brna se na půl roku přestěhovat, což se také uskutečnilo.²⁰ Právě díky Lidovým novinám tento Pražan duší i tělem, který se Moravánem nikdy nestal, přestože význam moravského kulturního centra bezpochyby uznával a brněnské kultury si vážil, Brnu patří

¹⁵ Srov. Golombek, B.: *Dnes a zítra*, I. c., mimo jiné s. 111. Dále srov. Valenta, E.: *Život samé psaní*. Edice Místí pera, Praha, Sympozion 1970.

¹⁶ Dolejší, V.: *Noviny a novináři*, I. c., s. 101.

¹⁷ Bass, E.: *Z redakční knihy Lidových novin*, 23. března 1933, Heinrich. In: *Moje kronika*, I. c., s. 215.

¹⁸ Bass, E.: *Z dopisu dr. Desideriovi* (Hugo Boettingrovi). 15. listopadu 1926. In: *Moje kronika*, I. c., s. 182.

¹⁹ Bass, E.: *Dopisy K. Z. Klímovi*. 1. listopadu 1928. In: *Moje kronika*, I. c., s. 187.

²⁰ Bass, E.: *Naše kronika*. 1934. Březen. In: *Moje kronika*, I. c., s. 227.

v tom smyslu, oním způsobem, který vedl třeba Ivana Olbrachta anebo Jaroslava Seiferta do řad redaktorů brněnské Rovnosti — byť jejich působení v listě bylo na rozdíl od Bassova sepětí s Lidovými novinami jen krátkodobé —, abychom uvedli příklad z historie komunistického tisku. Ostatně také Heinrich, syn šazeče a nedostudovaný právník, pocházel z Prahy. Leč jeho vztah k Brnu byl jiného druhu než Bassův: Heinrich totiž s brněnským kulturním prostředím a s Moravou vůbec za dlouhá léta srostl obdobně jako třeba Mahen, Těsnohlídek, Merhaut a někteří další „přišli na Moravu z Čech“.

Měla by být napsána rovněž základní studie věnovaná Heinrichovi novináři, především jeho zásluhám o rozvoj české žurnalistiky během dlouholeté činnosti v Lidových novinách (1904—1933).²¹ Muselo by se v ní kromě jiného co možno nejpřesněji rozlišit, „co bylo v Lidovkách Stránského a co Heinrichovo“: bude třeba ukázat, jak usiloval orientovat list jeho majitel a jak ne vždy ve shodě s ním jeho šéfredaktor, působící na tomto místě ze všech šéfredaktorů Lidovek nejdéle. Jistě, přes proklamace o nepolitičnosti Lidových novin i Heinrich stál v kulturně politické orientaci na stanoviscích vládnoucích buržoazních kruhů a lze snad říci, že i ve shodě s ideologií T. G. Masaryka. A také celá redakce nešla dál, než kam sahaly možnosti a hranice liberalistického demokracismu. Což se projevovalo i v celkovém profilu Lidových novin, zvláště když politické úvodníky do nich psal Jaroslav Stránský. Nelze však popřít, že v Lidových novinách se zvláště v meziválečném období sešel výkvět českých novinářů (kromě komunistů), že se zde psalo nejlepší češtinou (ve sporu jazykovědců list vystupoval proti tzv. brusičům, jazykovým puristům), že se Lidovky významně podílely na rozvoji jazyka širokých lidových vrstev a především kulturního povědomí, konkrétně také zásluhou úzké spolupráce s předním českým lingvistou, profesorem brněnské univerzity Františkem Trávníčkem. Méně zdařilá již byla snaha vedení listu i redakce o utužení československé vzájemnosti, neboť vycházela z ideje čechoslovákismu, pro buržoazní republiku tak typické.

Z pozice středu, kterou Lidovky zaujímaly a jež měla první kořeny v myšlenkovém ovzduší předválečného pragmatismu — v tom je možno dát za pravdu Arne Novákovi —, nikdy nesměřovaly nalevo. Jejich vůdčí osobnosti, jakož i ti, kteří do redakce nově vstupovali a právě zde vyrůstali v individuality novinářské a často i spisovatelské, přes poplatnost oficiálního kursu Lidových novin si zachovávali tu anebo onu míru schopnosti vlastního myšlení.²² Také proto se již v předválečném období ani za Heinricha po roce 1918, ani poté za Basse Lidové noviny ve své hlavní linii neztotožnily s krajní pravicí, v třicátých letech u nás fašizující. Což třeba konstatovat, přestože politický objektivismus Lidovek vedl někdy i v kultuře k takové publikační politice, že po otištění levicově orientovaných článků anebo informací dostaly se — v zájmu názorové konfrontace — na jejich stránky příspěvky přece jen zastávající

²¹ Na filozofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně v Brně byla (v roce 1955?) obhájena diplomová práce (Blanky Maškové?) o Arnoštu Heinrichovi, avšak její kopie není v archívu fakulty k dispozici (ztratila se?). Z poslední doby srov. Chmelíček, J.: *Lidové noviny 1920—1925* (diplomová práce na fakultě žurnalistiky a novinářství KU v Praze, obhájená 1977).

²² Novák, A.—Havel, R.—Grund, A.: *Stručné dějiny literatury české*, Olomouc 1946, s. 598.

stanoviska pravice. Nelze přitom přehlédnout ani to, že i za Bassova šéfredaktorování měl v Lidovkách místo pro své názory Ferdinand Peroutka, jinak šéfredaktor Přítomnosti, týdeníku proklamujícího rovněž svou „nezávislost“. Ta však byla přece jen trochu jiného typu než nezávislost Lidovek. Peroutka kromě toho, jak známo, byl zavile jak antifašistický, tak antikomunistický. A do třetice k Heinrichově jisté opozici vůči Stránskému: V dopise Bassovi konstatuje Heinrich například, že Peroutka patří k těm činitelům, od nichž je třeba „za všech okolností [...] držet si distanc“, neboť propadl zákulisnímu pletichaření.²³

Na druhé straně se redakce Lidových novin neuzavírala pokrokovým žurnalistům, dokonce ani komunistům. Konkrétně Bass doporučil r. 1936 F. Šelepovi, aby „zkusil“ Františka Píška nejprve jako pomocníka při korekturách, lámání stran; domníval se, že by se z něho mohl „vyklubat redaktor“. A navrhl, aby si Píšek směl v Lidových novinách přivydělávat překlady z ruské literatury, která je tu „poměrně málo sledována“. V Naší kronice k tomu poznamenává: „Postupně jsem přibral k redakci a do redakce Františka Píška, tichého a oddaného pracovníka, který byl jako komunista zavřen.“²⁴ Vedle těch, kteří zde mohli být jmenováni, prošla Lidovými novinami celá plejáda vynikajících osobností české kultury i jejích pokrokových představitelů; mnozí z těchto kmenových autorů byli také v průběhu let zaměstnáni jako redaktoři listu. Vesměs psali pro kulturní rubriku a beletristickou část novin (přílohy), tedy nikoli politické komentáře a úvahy (také takto se lišily Lidové noviny od Přítomnosti, v níž politické postoje spisovatelů více vystupovaly navenek). Kromě toho spolupráce s Lidovými novinami byla mezi pokrokovými novináři a vůbec mezi literáty považována za něco na jiné úrovni než přispívání do periodik programově a nezastřeně pravicových, včetně třeba Národních listů.

Chtěl jsem tuto kapitolu z Bassova novinářského působení a zčásti i z historie Lidových novin — třebaže jenom hrubě nastíněnou — napsat i proto, že dává příležitost doložit Bassovy živé kontakty s některými z kulturních osobností Brna, jež se podílely na rozvoji Lidových novin. Tyto kontakty byly přitom charakteristické nejen pro Basse a Heinricha, nýbrž i pro další členy redakce — byly prostě jedním ze základních znaků redakční práce v Lidových novinách, jak o tom lze najít četné příklady v Golombkově knize i jinde. Zase jenom pro připomenutí možno uvést, že k předním spolupracovníkům Lidových novin patřil z brněnských výtvarníků například Eduard Milén, mezi muzikology především Gracián Černušák a Vladimír Helfert, z hudebních skladatelů již před první světovou válkou Leoš Janáček, z literárních historiků a kritiků pak hlavně Arne Novák. V redakční knize najdeme mimo jiné záznam o tom, jak Bass dovedl v dobrém slova smyslu „usměrnit“ leckdy značně svérázného i vrtošivého — i tato jeho vlastnost se odkrývá ve vzpomínkách pamětníků — „pana profesora“ Nováka, využít jeho kritických kvalit a obrovské sumy vědomostí sice především pro cíle a snad i pro účely Lidových novin,

²³ Z korespondence Heinrich—Bass (nedatováno); S 84 (deponováno v Památníku národního písemnictví).

²⁴ B a s s, E.: *Z redakční knihy Lidových novin. 9. června 1936, Dr. Šelepa; 23. červen. Pan Herben; Naše kronika. 1936. V redakci.* In: *Moje kronika*, 1. c., s. 247, 248, 243.

zároveň však pro celou českou kulturu.²⁵ Když jsem do jednoho ze slovníků spisovatelů, které mají v dohledné době vyjít, psal heslo Oldřich Mikulášek a ptal se dnes již zesnulého básníka na jeho novinářské začátky v Brně, neboť první ostruhy v tomto povolání získával v přerovském Obzoru, odpověděl mi: „To bylo roku 1937 v Lidových novinách a přijímal mě sám Bass!“ I tato jediná věta svědčí o vážnosti, které Bass požíval mezi svými kolegy. K tomu svědectví z Naší kroniky: „Účtárně — osobnímu oddělení v Brně: V Brně nastupuje 1. července pan Mikulášek s gáží 1.700 Kč. Bass.“²⁶

Lidové Noviny — na jejich názvu s velkým N, na rozdíl od pravopisu dřívějšího i dnešního, trval hlavně Heinrich a takto důsledně označoval svůj list i Golombek ve 40. letech — již delší dobu nevycházejí ani v Brně, ani v Praze. Pamětníci i někteří další čtenáři novin postrádají stránky Lidovek snad už pouze s trochou nostalgie. Nelze vždy souhlasit s tím, „jak byly dělány“, orientovány kulturně politicky. Dějinná kapitola o nich nesmí vedle přesné analýzy vývoje Lidových novin v kontextu celé české žurnalistiky samého konce devatenáctého a první poloviny dvacátého století postrádat důkladné kritické hodnocení, jehož základní obrysy jsme se tu pokusili podat. Vždyť i Golombek — a nejen díky protektorátním podmínkám — se v připomenuté knize, vycházející v Knihovně Lidových novin (ostatně zajímavé knižní edici), v leccemž ohradil zvláště proti způsobu řízení listu majitelem. Výsledky, jichž Lidovky v průběhu let dosáhly, jsou však v mnohém poučením i pro socialistickou žurnalistiku. Ba co více: Mnohostrannost jejich novinářského působení — pochopitelně odhlédneme-li od politické linie, byť namnoze „skryté“ — by neměla být považována za hanbu Brna a Prahy, regionu a centra, anebo dvou center — jak se komu líbí —, nýbrž za svědectví trvalé podnětnosti meziválečné české kultury, v první řadě literatury. Celá česká kultura, troufám si říci, byla v Lidových novinách nejen reflektována na vysoké novinářské, kritické i zpravodajské úrovni, byla zde totiž přímo spoluutvářena.

LIDOVÉ NOVINY (NEWSPAPER OF PEOPLE)

Contribution to the Chapter from the History of Czech Journalism

The history of the Newspaper of People (Lidové noviny, 1893—1952) has not been written up to this time. There is only the bibliography within the framework of the history of periodicals in Moravia or there are contributions more or less of memoirs character (for instance devoted to the 50th anniversary from the foundation of this newspaper). Newspaper of People were published in Brno, its editor's office was in Brno and also in Prague. This newspaper bears witness about the possibilities of fruitful journalist and cultural collaboration between Prague and Brno in the two decades before the second world war. One of the great editors — in — chief was Arnošt Heinrich in the period of 1904—1933 and after his death Eduard Bass. This article largely deals with Bass's activity in Newspaper of People in the second half of the thirties and we also pay attention to cultural column of this newspaper.

²⁵ Bass, E.: *Z redakční knihy Lidových novin. 12. říjen 1936. Herben*: In: *Moje kronika*, 1. c., str. 249.

²⁶ Bass, E.: *Z redakční knihy Lidových novin. 23. června 1937*. In: *Moje kronika*, 1. c., str. 253.

